

dəšətá, com a equivalent de 'diluir', 'liquidar (un all, una pasta, etc.)', i és forma important perquè ací no hi ha ningú que vacilli en el present sobre la vocal tònica: *dəšátə*, amb *á*, mai no ho he sentit amb *e* (forma deguda segurament a l'analogia); altrament hem de creure que primer va passar *eixatar* a *aixetar* per metàtesi de les vocals, ajudada per la freqüència de les terminacions en *-etar*, *-eta*; altrament hem vist que *AIXETA* degué derivar-se d'aquest verb en època molt reculada, i que ja llavors per tant, devia haver-hi força gent que ho deia amb la pronúncia analògica en *-etar*, *-eta*.

Deixatar fou registrat primer per Belv., donant-li la definició «desleir, desatar: diluere, dissolvere», i d'allí va passar al Lab., etc. Sovint també s'usa figuradament per a 'disminuir en intensitat, debilitar', acc. que sento molt amb matís moral o abstracte, des de la meua adolescència en gent de Bna. i que ja va usar literàriament Jo. Carner (1925). A Mallorca la forma que s'usa és *aixatar* sense *d*-, que *AlcM* registra a Esporles, Felanitx i Campos, ací en el sentit propi, a Esporles amb el de 'prémer una cosa per treure-li el suc', com ara les premes amb el raïm (acc. que em sembla entendre en algun dels passatges medievals que he citat supra), i aqueixa és realment l'acc. i forma que recull el *DFgra*: «*axatar*: prémer una cosa per a treure-li es suc; estrujar»; igual forma en el *Damen.*, però amb totes dues accs. De fet jo mateix vaig anotar *šətá* a Banyalbufar aplicada a les arboces que s'espremen amb *xatadors* d'alumini per fer-ne confitura (1964). Aplicat al raïm (a «la barrolla» o sigui la rapa) s'usaria també *aššətá* en algun poble d'Urgell (Pradell de Preixens), segons *AlcM*.

Com sigui que ni en llengua d'oc ni en d'altres romàniques no sembla haver-hi res de semblant a (*d*)*eixatar*, la millor guia etimològica ens la dóna en aquest cas el castellà, on *desatar* va usar-se bastant de temps, amb el mateix valor. L'usava p. ex. Alonso de Palencia (1490): «defeticiscit: *desátase*, desliese, se desvanee» (115b), i encara el clàssic Jerónimo de Huerta, que el 1624 publicà una famosa traducció de Plini, diu (crec parlant de l'arrel del cogombre) «*desatada* en agua, saca los huesos quebrados, como la brionia» (II, 324). I crec que apareix ja, si bé amb el matís de 'fondre, sotmetre (un metall) a un procés de fusió' ja en el poema de *Fernán González* (3.ª quart del S. XIII): «manda por tod el reyno las armas *desatar*: / dellas fagan açadas pora vynnas labrar, / e dellas fagan rrejas, para panes sembrar» (v. 51a). Altrament l'àrea del mot català, en la seva variant valenciana s'estén així mateix per Aragó: «*xetar*: v. a. desatar algo en cosa líquida; frotar una cosa con otra, v. gr. un ajo» en el dicc. de Peralta (1840), i també el *DacEsp.* i Boraó donen *jetar* com a aragonès, «p. ej. desatar un ajo en el guisado» (veg. encara Cejador, *Tes. de la L. Cast.* VIII, 21).

He indicat a dalt l'etimologia que ja va donar Spitzer, *NpbMgn.*, 1915, 159 i acceptaren Moll, *AORBB* I, 1928, 196 i el *REW*, 563. Encara que Moll hi veu dubtes allà (sembla, però, haver-los perdut en redac-

tar l'*AlcM*) i que Spitzer mateix es retractà més tard (*Litbl.* LI, 289) (proposant una idea insostenible, derivar de *deixat*, participi de *deixar*), aquesta etimologia és clara i indubtable; vaig adherir-m'hi amb alguna precisió útil en el *DCEC* II, 144a41, 214a59 i *DCEC* I, 313b34-38. Cal advertir que *EXAPTARE* és un mot rar en llatí, només usat un cop per Apuleu, en el seu estil poc clar, excessivament rebuscat i adornat: es tracta d'una garlanda, i no és ben clar si vol dir simplement 'adaptar-la (a algú)', o bé fer-la i desfer-ne les fulles i flors, ço que ja s'acostaria més al sentit de *deixatar*; *exaptus* figura també en Lucili i algun altre posterior, en el sentit de «attaché à, adapté à, suspendu à». De tota manera no importa molt, car l'essencial ací és el positiu *APTUS* 'lligat, fermat' i *APTARE* 'aplicar (un lligam)' (Ovidi): *aptare vincula collo*, d'on després 'adaptar una cosa que s'empunya' (p. ex. el pom de l'espasa a la nostra mà), 'disposar o amansir (armes, ormeigs)', 'adaptar, apropiari'; i el fet més important és, en definitiva, que *APTARE*, partint del sentit de *APTUS* 'lligat', constituï la base del cast. i el port. *atar* 'lligar, fermar'. Amb prefix negatiu *EX*, *EXAPTARE* prenía, doncs, el sentit del *desatar* cast. 'deslligar' i després 'desfer, diluir'. També sembla cosa provada que el fr. *délayer* 'diluir, deixatar' és etim. el mateix que oc. ant. *deslegar* 'fondre' derivats de *legar* *LIGARE* (Jud, *ARom.* VI, 1922, 209).

DERIV.: Men. *aixató* 'menuderia, cosa insignificant' (Moll, *monogr.* de Ciutadella, *MiscAlcover*). *Aixatador* (veg. *xatador* supra). *Aixatat*. *Aixatat*; *aixatada* (cf. el *šətá* de Monòver supra). *Aixatament*.

1 *BSCC* XVI, 172, 173. En el primer passatge lleigeixo *pica-la exata-la* en lloc de *picada exatada*, com va sortir imprès. Després ho publicà de nou Farau-dó, *BABL* XXIV, 24. En el *BSCC* es donava com del S. XIV (no seria XV?). — 2 És clar que s'ha de llegir així per més que en el ms. no es vegi clar si és una *-t- o -c-*, *AORBB* V, 1935, 220.1, § 52.

DEIXEBLE, del ll. *DISCIPŪLUS* id. □ 1.ª doc.: *disciple*, *Homilies*; *dexeble*, fi S. XIII, Llull, etc.

«Jhesu Crist anave per les terres de Jherusalem ab los seus *disciples*», *Hom.*, 3v7; «puyà al cel en presència dels seus *discipols*», *VidesR*, 110r1, n. 1. La forma amb fonètica popular *deixeble*, predomina decididament en literatura des de la fi del S. XIII, amb poques excepcions per a una variant semiculta *dexeple*. *Dexeble* ja sovint en Llull: «con alcun home havia defalliment de poder, aytantost n'era acorregut per lo cardenal e per sos *dexebles*» (*Blañq.* II, 212.22), «un *dexeble* de un philosoph encenia foch --- e marvellà com de una spira de foch podia multiplicar tan gran foch» (*Merav.*, O. C. I, 86); «una qüestió m'as feta, Lucill, bell *dexeble* meu ---», Ant. Canals (*Providència*, NCl., 83). L'*InvlC* assenyala *deixeble* en doc. de 1308, *dexeble* 1383, i en molts textos literaris. Cal rectificar la pronúncia *dəšəbblə* que *AlcM* atribueix al català oriental: ni recordo haver-la sentida ni crec que n'hi hagi d'altra que *dəšəbblə*, com diu tothom a Barcelona i crec pertot; a Mallorca i